

ΜΙΑ ΛΑΪΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΓΙΑ ΤΑ ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΤΟΥ 1821

Ο ελληνικός στολίσκος και η θυσία των Καραβιωτών

Κωστή Κοκκινόφτα

Από την εφημερίδα «Πολίτης»

Ανάμεσα στις πολλές παραδόσεις για τα γεγονότα του 1821, που δημοσιεύονται στον κυπριακό Τύπο των χρόνων της Αγγλοκρατίας, υπάρχει και μια που αφορά τους εκτελεσθέντες κατοίκους της κωμόπολης Καραβά. Η μελέτη και σύγκρισή της με παρόμοιες παραδόσεις για τον Καραβά, που δημοσιεύονται σε βιβλία ιστορικού ενδιαφέροντος και σε περιοδικά της ίδιας περιόδου, βοηθά στην κατανόηση, τόσο της απήχησης που είχαν τα γεγονότα εκείνα στη λαϊκή συνείδηση, όσο και του τρόπου με τον οποίο πέρασαν στο χώρο του μύθου και χρησιμοποιήθηκαν για να σκιαγραφήσουν τις τραγικές συνθήκες ζωής των Ελλήνων της Κύπρου στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Η σχετική παράδοση δημοσιεύτηκε, το 1930, στην εφημερίδα της Λευκωσίας «Φωνή της Κύπρου» από αρθρογράφο, ο οποίος υπογράφει με τα αρχικά Ι.Π. Πρόκειται, πιθανότατα, για τον Καραβιώτη γιατρό Ιωάννη Πηγασίου (1884-1939), τακτικό συνεργάτη της εφημερίδας αυτής, όπου είχε δημοσιεύσει πολλά κείμενα με σημαντικότερες τις πολεμικές του ανταποκρίσεις από τους Βαλκανικούς πολέμους του 1912-13, τον Βορειοηπειρωτικό αγώνα του 1914 και τη Σερβική αντίσταση ενάντια στην επίθεση των δυνάμεων της Αυστροουγγαρίας στις αρχές του Πρώτου Παγκοσμίου πολέμου.

Ο ελληνικός στολίσκος

Η παράδοση αυτή στηρίζεται αποκλειστικά στις αφηγήσεις του λαϊκού υπηρέτη του μοναστηριού της Αχειροποιήτου Καραγιώργη, ο οποίος σύμφωνα με το δημοσίευμα ήταν δεκαπέντε χρόνων το 1821 και είχε αποβιώσει υπέργηρος το 1916. Από όσα είχε διηγηθεί ο Καραγιώργης στον Πηγασίου, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι αναφορές του στην άφιξη ελληνικού στολίσκου στο λιμανάκι της Ασπρόβρυσης και οι περιγραφές του των συνθηκών σύλληψης και εκτέλεσης των προγραφέντων Καραβιωτών τον Ιούλιο του 1821. Ως προς την άφιξη του στολίσκου, ο Καραγιώργης διηγείτο ότι ο ίδιος είχε σταλεί ένα βράδυ από τους μοναχούς της Αχειροποιήτου, όπου διέμενε, και ειδοποίησε κατοίκους του Καραβά και της Λαπήθου να μαζέψουν τρόφιμα και να τα μεταφέρουν στη μονή. Στη συνέχεια τα φόρτωσαν σε ζώα και τα μετέφεραν στο λιμανάκι της Ασπρόβρυσης, που βρισκόταν σε κοντινή τοποθεσία, από όπου τα παρέλαβαν οι ναύτες των ελληνικών καραβιών. Σύμφωνα με τον Καραγιώργη, επικεφαλής του στολίσκου ήταν ο ναύαρχος Μιαούλης και κανείς Τούρκος δεν αντελήφθη οτιδήποτε. Η παράδοση αυτή ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένη ανάμεσα στους κατοίκους της Λαπήθου και του Καραβά, όπου, όμως, αναφερόταν ως επικεφαλής του στολίσκου ο Ψαριανός πυρπολητής Κωνσταντίνος Κανάρης, ο οποίος επισκέφθηκε τις δύο κωμοπόλεις από όπου παρέλαβε χρήματα και τρόφιμα για τον αγώνα. Παρουσιάζεται δε σε

διαφορές εκδοχές και αναφέρεται για πρώτη φορά από τον Κύπριο δικηγόρο και υπομνηματογράφο του Πατριαρχείου Αλεξανδρείας Γεώργιο Κηπιάδη στο βιβλίο του για τα γεγονότα του 1821 στην Κύπρο, που εξεδόθη στην Αλεξανδρεία το 1888. Σε γενικότερη μορφή καταγράφηκε από το Μακεδόνα στην καταγωγή διευθυντή του Ημιγυμνασίου και της Πρακτικής Σχολής Λαπήθου – Καραβά Δημήτριο Παπαδόπουλο, ο οποίος την περιέλαβε στο σχολικό δράμα «Ο Κανάρης εν Κύπρω», που εξέδωσε το 1912. Δημοσιεύτηκε επίσης το 1924 από τον Κωνσταντίνο Φυλακτό, το 1943 από το Χρ. Λίβα, καθώς και αργότερα από άλλους συγγραφείς.

Ο Κανάρης

Σύμφωνα με μια από τις εκδοχές της, η προετοιμασία για τον εφοδιασμό του Κανάρη έγινε από τον επιστάτη του μοναστηριού του Αγίου Γεωργίου του Μεζερέ, μετέπειτα ενοριακού ναού του Καραβά, Λεόντιο, τους μοναχούς της Αχειροποιήτου Φασούλα και Μελέτιο και κάποιο Σιναίτη μοναχό, τους οποίους τελικά οι Τούρκοι συνέλαβαν και εκτέλεσαν. Αξιοσημείωτο είναι ότι σχεδόν σε όλες τις κατά καιρούς καταγραφές και δημοσιεύσεις της αναφέρεται ότι οι Τούρκοι της περιοχής πληροφορήθηκαν το γεγονός της τροφοδοσίας του ελληνικού στόλου και εκτέλεσαν ως ενεχόμενους σε επαναστατικές ενέργειες αρκετούς από τους κατοίκους της Λαπήθου και του Καραβά. Στο σημείο αυτό εντοπίζεται και η βασική διαφορά τους με την αφήγηση του Καραγιώργη, που δημοσιεύτηκε στη «Φωνή της Κύπρου». Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν, επίσης, οι αναφορές του Καραγιώργη στη σύλληψη και εκτέλεση των προγραφέντων Καραβιωτών. Σύμφωνα με όσα εδιηγείτο, αμέσως μετά την εκτέλεση του Αρχιεπισκόπου Κυπριανού, ένας Λευκωσιάτης φίλος του προύχοντα του Καραβά Χατζηνικόλα – στενού συγγενή και συνεργάτη του εθνομάρτυρα Αρχιεπισκόπου – του έγραψε να κρυφτεί, γιατί υπήρχε κίνδυνος να τον εκτελέσουν και αυτόν. Έδωσε δε το γράμμα σε κάποιο Καραβιώτη, το Χαράλαμπο Μεκιάνη, ο οποίος βρισκόταν εκείνες τις μέρες στη Λευκωσία για να πωλήσει τα λεμόνια του, με την παράκληση να το παραδώσει στο Χατζηνικόλα. Ο Μεκιάνης έφθασε στον Καραβά το Σάββατο το βράδυ, αλλά προτίμησε να δώσει το γράμμα στον Χατζηνικόλα την επόμενη μέρα μετά τη θεία λειτουργία στην εκκλησία της Αγίας Ειρήνης, όπου ο τελευταίος υπηρετούσε ως ψάλτης.

Οι Ζαπτιέδες

Την Κυριακή το πρωί, όμως, και ενώ ετελείτο η θεία λειτουργία, Τούρκοι ζαπτιέδες εισέβαλαν στο ναό και συνέλαβαν το Χατζηνικόλα, τον οποίο οδήγησαν στη Λευκωσία και απαγχόνισαν. Στη συνέχεια συνέλαβαν και εκτέλεσαν άλλους δύο Καραβιώτες, τους Μουσκούδη Κατσίκκο και Γιακουμή Φραγκούδη, ενώ ένας τρίτος, ο Χατζή Πιερής Φουρκάτης, κατάφερε να διαφύγει και να μεταβεί στην περιοχή της Πιτσιλιάς. Εκεί έμεινε κρυμμένος για αρκετό διάστημα και, όταν οι συνθήκες το επέτρεψαν, επέστρεψε στον Καραβά, όπου και έζησε το υπόλοιπο της ζωής του. Για τους Καραβιώτες εθνομάρτυρες του 1821 και ιδίως το Χατζηνικόλα Λαυρεντίου Πρωτοσυγκέλλου, σώθηκαν αρκετές παραδόσεις, οι οποίες καταγράφηκαν και δημοσιεύτηκαν κατά καιρούς. Σύμφωνα με όσα αναφέρονται στην πρώτη καταγραφή που έγινε και

πάλιν από το Γεώργιο Κηπιάδη, ο Χατζηνικόλας εκτελέστηκε στις 13 Ιουλίου, κατόπιν επιμονής του επιτετραμμένου των Βακουφίων Λαπήθου και Καραβά, Μεχμέτ αγά, ο οποίος εποφθαλμιούσε την περιουσία του Καραβιώτη προύχοντα. Μεταγενέστερες καταγραφές σε έντυπα των δεκαετιών του 1920 και του 1940 φέρουν το Χατζηνικόλα να έχει συγγενική σχέση και στενούς φιλικούς δεσμούς με τον Αρχιεπίσκοπο Κυπριανό, να είναι μέλος της Φιλικής Εταιρείας και να έχει φιλοξενήσει στο σπίτι του, στον Καραβά, τον Κωνσταντίνο Κανάρη. Στο δε περίφημο «τραγουδί του Χατζηνικόλα», αναφέρεται ότι συνελήφθηκε από τους Τούρκους την ώρα της θείας λειτουργίας και ακολούθως οδηγήθηκε στο μαρτύριο. Οι παραδόσεις αυτές συμφωνούν, σε γενικές γραμμές, με την αφήγηση Καραγιώργη. Μια δε από αυτές, η οποία δημοσιεύτηκε το 1943, αναφέρεται και σε άλλους Καραβιώτες που συνελήφθηκαν το 1821, τους εκτελεσθέντες Χατζή Ηλία και Μουσκούδη, καθώς και στο Φραγκούδη, ο οποίος απελευθερώθηκε στη συνέχεια και τελικά κατέφυγε στο νησί Κύθηρα, όπου ίδρυσε το χωριό Καραβάς Κυθήρων.

Ο Χατζή Ηλίας, παππούς του στρατηγού Λεωνίδα Λαπαθιώτη και προπάππος του ποιητή Ναπολέοντα Λαπαθιώτη, είναι γνωστό, όμως, από πολλές ιστορικές πηγές ότι καταγόταν από τη Λάπηθο και όχι τον Καραβά. Τους δε Μουσκούδη και Φραγκούδη τους αναφέρει και ο Καραγιώργης, με τη διαφορά ότι τους θεωρεί αμφότερους ανάμεσα στους εκτελεσθέντες. Αξιοσημείωτο είναι επίσης ότι στον Καραβά Κυθήρων, όπως έχουν διαπιστώσει αρκετοί κάτοικοι της κατεχόμενης κωμόπολης σε πρόσφατες εκεί επισκέψεις τους, δε διασώζεται παρόμοια παράδοση για ίδρυσή του από κάτοικο της Κύπρου. Ο Χατζηνικόλας, πάντως, είναι ο μόνος από τους κατοίκους του Καραβά, που αναφέρονται στην αφήγηση του Καραγιώργη για τον οποίο έχουμε μαρτυρίες ότι είναι ιστορικό πρόσωπο. Σύμφωνα με σχετική μελέτη, υπήρξε ένας από τους κτήτορες του ναού της Αγίας Ειρήνης του Καραβά και δωρητής μεγάλου αριθμού εικόνων, που κοσμούσαν τις εκκλησίες της περιοχής. Επίσης, η πρόσφατη έκδοση από τον Ιωάννη Θεοχαρίδη οθωμανικού καταστίχου, στο οποίο περιλαμβάνεται ο επίσημος κατάλογος προγραφέντων, επιβεβαίωσε την παράδοση για τη συμπερίληψή του ανάμεσα στους εκτελεσθέντες του Ιουλίου του 1821. Στο ίδιο κατάστιχο εντοπίζονται και άλλοι δύο Καραβιώτες εθνομάρτυρες, οι Χατζή Μοσκοβλής – ίσως ο Μουσκούδης των διηγήσεων του Καραγιώργη – και Χατζή Χριστόδουλος, ο οποίος είναι άγνωστος από άλλες πηγές.

Εκτός, όμως, από αυτούς δεν αποκλείεται οι κατακτητές να εκτέλεσαν και άλλους κατοίκους της κωμόπολης, οι οποίοι δεν περιλαμβάνονταν στον επίσημο κατάλογο των προγραφέντων. Ίσως αν εντοπιστούν και μελετηθούν επιπρόσθετες ιστορικές πηγές της εποχής, ιδίως οθωμανικές, γίνει κατορθωτό να πληροφορηθούμε τι πραγματικά έγινε στον Καραβά το 1821. Μέχρι τότε μοναδική αναφορά μας θα είναι οι σχετικές παραδόσεις, όπως αυτή που κατέγραψε εκ στόματος Καραγιώργη ο Πηγάσιου, οι οποίες όμως στερούνται ιστορικής τεκμηρίωσης και κινούνται στο χώρο του θρύλου. Απεικονίζουν, όμως, τις τραγικές συνθήκες ζωής των κατοίκων στα δύσκολα εκείνα χρόνια, που δεν όριζαν ακόμη και αυτή τη ζωή τους.